

14. ábra

Megjegyzés:

A függvények tanítása során talán célszerűbb lenne a következő sorrendet követni: koordináta-rendszer, a függvény fogalma, a lineáris függvények ábrázolása, a lineáris függvény általános alakja, egy-két nem lineáris függvény (pl.: $y=x^2$, $y=1/x$).

Indoklás:

A fent javasolt tárgyalásmód után a lineáris függvényeknek megfelelő hozzárendelési szabályt véve a tanulóknak nem jelentene problémát ezek ábrázolása. A lineáris függvény tárgyalásakor pedig a tanulók megfelelő tapasztalattal rendelkeznének az $y=ax+b$ formulához, s így ez tartalommal telítődne. A koordináta-rendszernek a függvények előtti tárgyalása pedig nem jelent problémát, hiszen az attól függetlenül tárgyalható.

Varecza Árpád
Nyíregyháza, Tanárképző Főiskola

AZ OROSZ NYELV ALSÓ TAGOZATOS KÍSÉRLETI TANÍTÁSÁNAK
NÉHÁNY TARTALMI KÉRDÉSE

Az utóbbi esztendőkből a nyelvoktatás kiszélesedése izgalmas folyamatának lehetünk megvalósítói vagy élvezői. Az általános iskola ötödik osztályától a főiskolák, egyetemek záró nyelvvizsgájáig tulajdonképpen a minőségi változások jelentették az izgalmasat, az újat, de az egyre bővülő választék, illetve a választék bővülését eredményező igény itt is a kiszélesedés eredőjének irányába mutat. Még kitapinthatóbb ez a folyamat a felnőttoktatás különböző formáiban. A klasszikusnak számító nyelvek (angol, francia, német, orosz) mellett korábban az eszperantó, majd az olasz, spanyol gyors térhódítása jelentkezett, s ma már — főleg az országhatárhoz tapadó megyékben — természetes igény a szerb-horvát, a cseh vagy a szlovák nyelv tanulása is. Egészségesnek mondható a nyelvoktatásban résztvevők réteg- és korskálájának bővülése is, melyhez kétségkívül hozzájárult a módszerbeli változás biztosította gyorsabban jelentkező eredményesség.

Évekkel ezelőtt örömmel fogadtuk a skála alsó vonalának eddig neutrális területre való mozdulását: az általános iskolák harmadik és negyedik osztályában folyó kísérleti nyelvoktatást. Magam is belekóstoltam ebbe az izgalmas, szép, sok nehézséggel járó, de eredményesnek ígérkező munkába. Második éve folytatok kísérletet orosz nyelvből intézetünk gyakorló iskolájában. Nem azért

írok, hogy másokat is megnyerjek ennek az ügynek. Ezzel — szerencsére — megkéstem. Ma már tudják nyelvtanáraink, hogy milyen lehetőségeket hordoz magában a nyelvoktatás 9—10 éves korral való kezdése. A nyelv jó elsajátításának egyik fontos feltétele a jó kiejtés. „A beszélőszervek az iskolás korú gyerekeknél fokozatosan kialakulnak, s kialakul az anyanyelv hangjaihoz, hangkapcsolataihoz idomult artikulációs bázis. Ezzel együtt gyengül az idegen nyelv hangjainak könnyű és gyors beépítése.”¹ Ezt figyelembe véve, ha a nyelvtanulásra megnyert két esztendő nem is ad mást, mint az illető nyelv hangjainak, hangkapcsolatainak jó kiejtését, — megtette a magáét. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy hangrendszert szókapcsolatok, mondatok, végül is beszéd során építünk ki, akkor summázhatjuk a másik nagy eredményt: bizonyos témakörökben beszédélményhez juttat, s ötödik osztályba úgy érkezik el a tanuló, hogy a maga színvonalán (s ez viszonylagosan nem is olyan alacsony) már beszéli a nyelvet, szókinccset hoz magával. Valahogy úgy (persze a különbséget én is érzem), ahogy első osztályba jutott anyanyelvével, hogy aztán fokról fokra elemző módon megismerje annak struktúráját. A harmadik nagy pozitívum abból adódik, hogy teljes szívvel, odaadással foglalkozik a gyerek ebben az időben a nyelvvél. Ezt tapasztalataim alapján mondhatom, de gyak-

* E. Sz. Carapkina: Német nyelv az óvodában. (Moszkva, 1968.)

ran mesélik ötödik osztályban tanító kártársak, hogy öröm a munka, mert lelkesedéssel tanulnak a növendékek. Aztán a további osztályokban csökken a lendület, gyakran el is vész. Elvész, mert az első könnyebb sikerélmények után hamarosan eljön az elkerülhetetlen nyelvtanozó időszak, az (oroszlól beszélek) esetek nehézsége stb. De ha a jelenlegi egy előkészítő évet (ötödik osztály) háromra tudjuk nyújtani, ez a probléma is könnyebben megoldódik. Ez esetben, mire a komolyabb nyelvtani kérdésekhez érünk, már nem a nyelvtani jelenség automatizálása végett tanítunk lexikát, hanem három év elég komoly szókincse, mondatállománya s a beszélgetésből adódó sikerélmény ad kezességet az illető jelenség könnyebb felismertetéséhez, megtanításához.

Sok helyütt eljutottak már ennek felismeréséig. Orvendetes, hogy az iskolai kezdenyezés találkozik a szülők részéről jelentkező igényvel. Az igényt kiváltó okok egyikemásika azonban még nem azokon a pszichológiai-nyelvészeti alapokon nyugszik, amelyeket az imént vázoltam. Főleg a csoportos (vagy tanfolyam rendszerű) oktatásban találkoznak olyan szülői szándékkal, amellyel nem érthetünk teljesen egyet. A megkérdezett gyerekek jelentős része arra a kérdésre, hogy miért tanul már most orosz nyelvet, azt válaszolja: hogy ötödik osztályban könnyebb legyen. Látszólag reális törekvés ez szülő és gyerek részéről egyaránt. Félő mégis, itt-ott az van mögötte, hogy biztosabb legyen a jeles. Nem az a feladatunk, hogy a gyereket győzzük meg a fentebb összefogott előnyökről, de a szülőkkel való találkozáskor el kell mondanunk az e korra előrehozott nyelvtanítás igazi jelentőségét. Fel kell hívni a figyelmet, milyen veszéllyel járhat, ha nagyon mélyen tudatosítjuk a könnyebb munka lehetőségét. Mivel valóban könnyebb indulást biztosít, ha nem vigyázunk, az ötödikes tanuló könnyen (vagy túl könnyedén) is veheti a munkát, ami bizonyos idő után meg is bosszulhatja ezt a felfogást.

Magyarországon ma az alsó tagozatos szervezett nyelvtanítás zömmel kétféle megoldásban realizálódik. Az egyik a kétségtelenül ideálisabb osztálykeret-forma, ahol a délelőtti órarendben helyezték el a nyelvi órákat a többi tárggyal egyenrangúsítva. Ez a harmadik osztálytól nyolcadikig tartó nyelvtanítás igen komoly lehetőségek hordozója. A másik szervezett forma a csoportfoglalkozás, hivatalos nevén nyelvtanfolyam. Én a tanulókat korát, lelkesedését tekintve nem nevezném a felnőttek tanfolyamának szóval. Ők is orosz nyelvet tanulnak, csak nem egy osztály alkot egységet, hanem esetleg több osztályból áll össze a megfelelő létszámú

csoport, és foglalkozásaik (heti két óra) délután vannak.

Azt hiszem, jelenleg a csoportfoglalkozás a domináns. Érthető is. Nagyon együtt kell lenniük ugyanis a szükséges feltételeknek, hogy osztályszintű oktatás induljon egy-egy iskolában.

Milyen feltételekre gondolok?

1. Személyi feltételre. Olyan tanárra, aki alkalmas a feladat ellátására. „Nagyon fontos, hogy a gyerekekkel olyan tanár foglalkozzék, aki beszéli az idegen társalgási nyelvet, és jó a kiejtése. Ellenkező esetben a tanulóknak annyira hozzászoknak a helytelen beszédhez, az idegen szavak és kifejezések rossz kiejtéséhez, hogy „újra tanítani” és kijavítani mindezt már nagyon nehéz lesz.”**

Ami a társalgási nyelv tökéletes ismeretét illeti, itt még tehető engedmény, hisz ennél valamivel kisebb ismeret, de lelkiismeretes felkészülés is elegendő. Ami viszont a kiejtést és — tegyük hozzá — az intonációs kérdéseket illeti; ez engedmény nélküli feltétel. Aláhúzottan a feltételek közé számítom: ezt a sok munkával járó feladatot lelkes önállóan vállalkozó pedagógusra bízunk, akitől nem idegen a 9—10 évesekkel való foglalkozás, akik valamennyire ismerik az alsó tagozatos módszereket, eljárásokat. Ezért helyesíthető az a törekvés, hogy a tanítóképző intézetek feladata lesz a jövőben ezen szakemberek képzése. (A tervek szerint a hallgatók egy kisebb csoportját külön speciál kollégium keretében készítik fel e feladat ellátására.)

2. Az iskola szaktanári ellátottsága. Ha lehet, ne túlórában tartsa a pedagógus ezeket az órákat, hanem a heti kötelezőben, mert időigényes, nem túlórára szánt feladatot kell teljesítenie.

3. Nagyon fontos, hogy az osztály harmadiktól nyolcadikig együtt maradjon (ne legyen összevonás stb.).

4. Megfelelő szemléltető eszközökkel való ellátottság.

A csoportos foglalkozások beindításához tulajdonképpen két fontos feltétel megléte elegendő. Itt is kiemelt szerepet kap a pedagógus személye a fent (1-es pontban) említett követelményekkel. Szükséges még a technikai eszközök biztosítása. Amennyivel egyszerűbbnek látszik a csoportos foglalkozás beindítása, annyival több probléma jelentkezik a tartalmi tevékenység kérdésében. Az osztálykeretes nyelvtanítás a tanulók kezébe e célra készült tankönyvet adhat, melynek anyaga kétvétes időszakra tervezett. A csoportos nyelvtanításban, mivel nincs egységesen kiépített járható út, elég nagy a bizonytalanság, az egyéni megoldások eltérő eredményekhez vezetnek. Éppen ezért a tovább-

** LE. Sz. Carapkina i. m.

biakban a csoportos orosz nyelvoktatás néhány problémáját szeretném felvetni. Nem abban a hitben s nem azzal a céllal, hogy azt a bizonyos járható utat megteremtem: csupán néhány véleményemnek adok hangot, s beszélek megoldásra váró feladatokról.

Az alapvető kérdésből indulok ki: mi lehet a két év tartalmi feladata?

A viláért se más, mint amire csábít ez az optimális időszak: az orosz nyelv beszédhangjainak pontos kimunkálása. S a viláért se több, mint amennyi ennek eléréséhez szükséges: a tanuló környezetét, az életkorának megfelelő valóságot, de ugyancsak az életkorának megfelelő mesevilágot érintő lexikai ismeretanyag beszédben történő automatizálása, alapvető beszédelményhez juttatás. (E feladat meghatározásakor azt is figyelembe kell venni, hogy a nyelvoktatásban résztvevők az ötödik osztályban olyan tanulók közé kerülnek, akik ott kezdik a nyelv tanulását. Úgyelni kell arra, hogy az ötödikes tantervi követelmény új legyen számukra. Ellenkező esetben egyrészt zavarják a kezdőket, másrészt könnyen előfordulhat, hogy számukra nem jelent erőfeszítést a részben ismert anyag megtanulása, ami a későbbiekben esetleg munkafegyelmi vagy akarati lazulást eredményez.)

Egyszerű lenne a dolgom, ha azt mondhatnám, hogy kartársaim használják ezt vagy azt a könyvet, mert tartalmában, didaktikai felépítésében, formai kivitelezésében épp ezt a célt szolgálja. Sajnos ilyen könyvet nem tudok ajánlani. És itt az egyik sarkalatos nehézség. Szinte ahány iskola, annyi próbálkozás: az egységes munkának nyoma sincs. Sokan próbát tettek a szakosított tantervű általános iskolák számára készült tankönyvvel (Suara—Szalai: Orosz 3—4. osztály). A szakosított osztályokban valószínűleg sikerrel használják, a mi csoportos oktatásunkban nem megoldás. Anyaga heti kétórás foglalkozásban nem végezhető el, tartalmi vonatkozásban is másra lenne szükségünk. A bevezető „beszélgető képek” jól használhatók, kár, hogy egyik-másik képsor zsúfolt, s hogy egyik sem színes, ami egyrészt vonzóbbá tenné az anyagot, másrészt a színek tanítását is biztosítaná. Másutt a *Русский язык в картинках* című moszkvai kiadású könyveket alkalmazzák. A színes, szép kiállítású, változatos anyag a nemzetiségi iskolák első négy osztályának anyagát egészíti ki, s mi teljesen nem építhetjük erre munkánkat. Vonzóbb, jobban használható, mint az előbb említett magyar kiadás, mégis az a véleményem, hogy szükséges lenne egy e célra összeállított színes, az elején egy, a későbbiekben több situációs képekre épülő könyv elkészítése. Mintának (felépítésben, kivitelben) érdemes lenne tanulmányozni ezt a moszkvai kiadást, vagy a belgrádi kiadású *English for the youngest*

című könyvet, melynek szerzője Čedomir Jović. Színes, változatos képanyaga, témái, vers, dal- és játéka sok ötletet adna. (Én a moszkvai 62. számú angol tagozatú iskolában találkoztam vele, s nagyon dicsérték.) Megszívlelendő a szerző bevezetőjének egy-egy gondolata is: „A könyv anyagát a gyermek életének témáiból állítottuk össze. Úgy készült, hogy az angol nyelvvel való foglalkozás inkább játékra épüljön, mint fardaságos munkára... A könyv minden oldala valami újat tár a tanulók elé, ami megkínnyíti és érdekessé teszi az oktatást.” A témák egy része árvehető. A tematikai és lexikai ki egészítéshez szerintem el kellene olvasni néhány könyvecskét a mai szovjet gyermekirodalomból, kifejeznie a gyermeknyelvi szavakat, kifejezéseket, játékokat, s a bő anyagból egy tankönyvre ismét kiválasztani (bemutatkozás, tanterem, iskola, lakás, család, ruházat, játékok, közlekedési eszközök, állatok, növények, ételek stb. témákkal). Sok játékos vers, dal, kiszámoló játék jó elhelyezése a festett vagy karikatúrisztikus képekkel szemléltetett lexikai adalék közé (melyek egy-egy témát jelölnek): s kész az általam jónak vélt könyv. A tanulók könyve csak képekből állna, itt-ott helyeznénk el mutatóba néhány felírást. Készülne azonban tanári kézikönyv, mely tartalmazná a tanulók „néma” könyvének szövegét, a verseket, a dalokat stb.

A feladatok felsorolásából kimaradt az olvasás és az írás tanítása. Szerintem mindkettő maradjon az ötödik osztályra. Ez esetben biztosítottnak látszik, hogy lesz elég új anyag számukra az ötödikben, másrészt a kiejtést nem zavarja meg az írott kép, s kisebb a játékos alapon folyó munkában a tanulókra háruló megterhelés is. Igaz, hogy maguk a gyerekek „gyöttrik” a tanárt, hogy tanuljanak meg írni-olvasni, de ezt a kíváncsiságot nem érdemes kielégíteni, mert ebbe bele is unhatnak. Ugyanis, ha egyszer elkezdtem az írás-olvasás tanítását, azt állandóan gyakoroltatni kell, ez pedig leköti az óra jelentős részét, de még az otthoni munkát is jócskán megnöveli (ami nem kívánatos). Azt nem tagadom, hogy a gyerekek előbb említett kíváncsiságát egy-egy szó írott képének bemutatásával nem szabad csillapítani. Látjuk például azt a felírást a képen, hogy: *Школа* Megmondom, hogy az van odairva: skola. Még az egyes betűket is megnevezhetem. (Ügyeskedő szülők iskoláskorhoz közeledő gyermekükkel megteszik, hogy leírják a nevét, s a gyerek utánoz.) Ezt megtehetjük több szó esetében is, ettől még nem tanul meg írni vagy olvasni, s megnyugszik jogos kíváncsisága is. (Aligha hihető ugyanis, hogy az orosz ABC minden betűjének megtanulása lenne a tanuló igénye; csupán belekóstolás a nagy ismeretlenbe.)

Nem sorolom a feladatok közé a nyelvtani ismeretek tételek tanítását sem. Arról viszont,

hogy bizonyos nyelvtani jelenségeket megismertessünk, nem mondhatunk le már csak azért sem, mert enélkül még elemi beszélgetés sem folytatható. De nem említünk egyetlen nyelvtani szakkifejezést sem. Megismerkednek a két év során a személyes névmásokkal, a birtokos névmások közül néhányal, egyes főnevek tárgyasetével, beszédben a használt főnevek előjárós esetével (в és на előjáróval), a melléknév „alkalmi” egyeztetésével, a gyakran előforduló igék bizonyos ragozott alakjaival (играть, читать, идти, пить stb.), kérdéseket tesznek fel a кто, что, какой kérdő névmásokkal, megtanulják az állító és a tagadó válaszadást s még néhány jelenséget. Nem félelmetesen bő ez a felsorolás? Egy példával válaszolok a kérdésre.. Amikor az „Osztály” témakörnél járunk, s már ismerik a tanterem egyes tárgyainak orosz nevét, arról beszélgetünk, hogy: ez pad, az könyv. Tudják a Hol a pad? Itt (От) a pad kérdést-választ is. A gyakoroltatás közben, amikor a figyelem teljes, kimondom:

Книга на парте. Két év sikere alapján mondhatom: megértik. (Természetesen mutatom a könyvet is, a padot is, illetve a padon levő könyvet.) Elegendő még néhány példa, s az ötödiknél már maguk mondják a helyes választ. Ha ezután megfelelő játékos gyakorlatok során automatizálom, eredményesen teljesítem nyelvtani célkitűzésemet. (Persze nem fogják tudni minden főnév esetében megmondani, de amelyek a mi szükkörű beszélgetésünkben kellenek, azokét igen.) Ezután a в парте megtanítása már igazán „gyerekjáték”.

Sok nehézséget látok még ebben az eredményvel lelkesítő munkában. Sok még a megoldásra váró feladat. Ha többször beszélünk róla, s ha többet teszünk érte, ha egységesebben végezzük, egyre könnyebb lesz. S ha nekünk könnyebb lesz, akkor lesz a tanulók számára is igazán olyan játék, amely azért igen komoly, szép eredményekhez juttató munka.

Druzsín Ferenc
Kaposvár, Tanítóképző Intézet

ÁTHÚZZUK-E A DOLGOZATOKBAN A HIBÁS VAGY FÖLÖSLEGES SZÖVEGRÉSZEKET?

A Köznevelés 1969. évi 20. számának 25. lapján a kemencei általános iskola igazgatójának leveléből idéz a szerkesztőség „egy bekezdést”. Renglovics Béla igazgató azt kérdezi, helyese-e az ő elgondolása, mely szerint a dolgozatokban a hibás szövegrészt áthúzással kellene törölni, magyar szakos kartársa ugyanis amellet kardoskodik, hogy a tanuló a törlendő szavakat zárójelbe tegyék.

A lapban közölt válaszból úgy látom, hogy a megkérdezett szakemberek félreértették a kemencei igazgató (és egyben számtantanár) problémájának lényegét. Immár huszadik éve magam is rengeteg dolgozatot javítok, s emlékszem, hogy mindjárt legelső tanári évemben szembekeverültem ezzel a problémával: *logikus-e*, ha tanulóm, hallgatóm a törlendő szavakat csupán zárójelbe teszik, de nem húzzák át? Ez elsősorban *tartalmi (logikai)*, csak másodsorban *formai (esztétikai)* kérdés!

Azt a tantervi követelményt, melyet a szerkesztőség idéz, vagyis hogy „a tanuló írása rendez, tiszta, olvasható legyen”, nyilván senki sem vitatja, s így az erre alapított válasz is másról beszél, mint amiről a kérdezők tulajdonképpen vitakoznak. Idézem a választ utolsó mondatait: „... az áthúzás és a zárójel is lehet *esztétikus*. Teljesen konvenció kérdése, hogy ki melyiket használja. A mi véleményünk az: mivel a zárójelnek meghatározott funkciója van, egyértelműbb, könnyebben áttekinthető az áthúzás.”

Véleményem szerint az áthúzás nem csupán „egyértelműbb és könnyebben áttekin-

hető”, hanem *tartalmi, logikai szempontból* meg is kell követelni a hibás vagy fölösleges szövegrészeknek — természetesen a lehető legesztétikusabb — áthúzását. Ha csak zárójelbe teszünk valamit, de nem húzzuk át, az ugyanúgy *beletartozik* a szövegbe, mint az egyéb páros írásjelek — pl. a gondolatjelek, az idézőjelek vagy a két vessző — közé foglalt szövegrészek. Idézem Petőfi közismert költeményét a Tiszáról:

Síma tükrén a piros sugárok
(*Mint megannyi tündér*) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Vajon Petőfi azért tette zárójelbe a hasonlítást kifejező *Mint megannyi tündér* mellékmondatot, mert ezt törlendőnek akarta megjelölni? Szó sincs róla! Ez ugyanolyan elmaradhatatlan része a szövegnek, akár a másik hasonló mellékmondat: *Mint parányi sarkantyúk pengése*. De ha a költő példa nem volna eléggé meggyőző a *próza*i dolgozatok szövegjavítása szempontjából, idézhetek Petőfi *prózájából* is. 1848. március 15-i naplójában egy egész bekezdésnyi részt foglalt zárójel közé. Összes Művei V. kötetének akadémiai kiadása is közli ezt, az eredeti helyesírással:

„(A nemzeti dalt két nappal előbb, március 13-kán írtam azon lakomára, melyet az ifjuság március 19-kén akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükegtelenné válván, elmarad. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, felesé-